

29. Kara Sinan Dergisinde İzmir'in Son Modalar'ı ile İstanbul'un Şıklar'ının Karşılaştırılması¹

Gonca KUZAY DEMİR²

APA: Kuzay Demir, G. (2024). Kara Sinan Dergisinde İzmir'in Son Modalar'ı ile İstanbul'un Şıklar'ının Karşılaştırılması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (41), 589-602. DOI: <https://zenodo.org/record/13337739>

Öz

19. yüzyıl Osmanlı Devlet yönetiminde ve toplumsal hayatında yenileşmenin ve değişimlerin görünür hale geldiği bir yüzyıldır. Batı karşısında her alanda geri kalındığının kabul edildiği ve Osmanlı Devleti'nin eski gücünü geri kazanması için Batı'nın örnek alındığı bu yüzyılda, birçok alanda modernleşme/Batılılaşma adı altında değişim ve yenilikler ortaya çıkmıştır. Toplumsal hayatta yaşanan değişimi gazete ve dergiler gibi edebî eserlerden de takip etmek mümkündür. Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı, Batılılaşmayı fikren tartışırken dönem romanlarında yanlış Batılılaşmanın örneği alafranga tiplerle belirginleşmiştir. Türk edebiyatının sonraki dönem örneklerinde de farklı nitelikler üstlenerek gelişimini sürdüren alafranga tipler, romanlarla eşzamanlı olarak ortaya çıkan mizah yayınlarında da tespit edilebilir. Bu yüzyılın önemli bir mizah yayını da İzmir'de yayımlanan Kara Sinan dergisidir. 1875-1876 yılları arasında yayımlanan Kara Sinan dergisi, İstanbul'da yayımlanan Terakki dergisinin ardından yayımlanmış müstakil mizah yayını olarak ikinci, İstanbul dışında yani taşrada yayımlanan ilk mizah dergisi olma özelliğine sahiptir. Günümüze kadar az sayıda çalışmada hakkında bilgi bulunan Kara Sinan dergisi, 19. yüzyılda İzmir'in gündelik hayatını yansıtan yerel bir yayındır. 19. yüzyılın sonlarında yaklaşık bir yıl süresince yayımlanan dergide, İzmir'in sosyal hayatında dikkat çeken yanlış Batılılaşmış kişiler "Son Modalar" olarak adlandırılmış ve mizahi olarak eleştirilmiştir. Bu makalede; Kara Sinan mizah dergisinde yer alan "Son Modalar" konu edilmektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, Kara Sinan dergisinde "Son Modalar" hakkındaki yazılar ve karikatürlere içerik analizi yapılmıştır. Çalışmada İstanbul şehri ile özdeştilen "Şıklar" ile olan çatışmaları ele alınan "Son Modalar"ın yerel bir tiplendirme örneği olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca dönem mizahının gündelik hayat ile olan yakın ilişkisi üzerinde durulup Türk edebiyatı için dikkat çeken alafranga tipinin yerel örneklerle çeşitlenerek zenginleştiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale "İzmir'in ilk Türkçe mizah dergisi: Karasinan (Metin-inceleme) adlı 08.09.2022 - 08.09.2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen HIZDEP-FEF/2201 nolu İzmir Demokrasi Üniversitesi bilimsel araştırma projesi kapsamında üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %7

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 12.06.2024-**Kabul Tarihi:** 20.08.2024-**Yayın Tarihi:** 21.08.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13337739>

² **Hakem Deđerlendirmesi:** İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı ABD / Assoc. Prof., İzmir Democracy University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Department of Turkish Folk Literature (İzmir, Türkiye), goncakuzay@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-8964-6355> **ROR ID:** <https://ror.org/04c152q53> **ISNI:** 0000 0004 6045 8574,

Anahtar Kelimeler: Mizah, İzmir, Kara Sinan, alafranga, tip, Son Modalar.

A Comparison of the Latest Fashions of Izmir and the Chic of Istanbul in Kara Sinan Magazine³

Abstract

19th century is a century in which innovation and changes became visible in the Ottoman State administration and social life. In this century, when it is accepted that there was a backwardness in all areas against the West and the West was taken as an example for the Ottoman Empire to regain its former power, changes and innovations have emerged in many areas under the name of modernization / Westernization. It is also possible to follow the changes in social life from literary works such as newspapers and magazines. While Turkish Literature of the Tanzimat Period discussed Westernization intellectually, the example of false Westernization in period novels became evident with alafranga types. Alafranga types, which continue to develop by assuming different qualities in the later examples of Turkish literature, can also be detected in humor publications that appeared simultaneously with novels. An important humor publication of this century was Kara Sinan magazine published in Izmir. Kara Sinan magazine, published between 1875-1876, has the distinction of being the second humor magazine published after Terakki magazine published in Istanbul and the first humor magazine published outside Istanbul, that is, in the provinces. Kara Sinan journal, about which there is information in a small number of studies, was a local publication that reflects the daily life of Izmir in the 19th century. In that magazine published for about a year at the end of the century, incorrectly Westernized people who attracted attention in the social life of Izmir were called "Latest Fashions" and humorously criticized. In this article; the topic of "Latest Fashions" in Kara Sinan humor magazine is discussed. Qualitative research method was used in the study, content analysis was performed on the articles and cartoons about "Latest Fashions" in Kara Sinan magazine. In the study, it was suggested that the "Latest Fashions", whose conflicts with the "Chic" identified with the city of Istanbul, were considered to be an example of local typification. In addition, it has been emphasized on the close relationship of period humor with everyday life and tried to show that the alafranga type, which attracts attention for Turkish literature, has been enriched by diversifying with local examples.

Keywords: Humor, Izmir, Kara Sinan, European-style, type, Latest Fashion.

³ **Statement (Thesis / Paper):** This article is part of the scientific research project titled "Izmir's first Turkish humor magazine: Karasinan (Text-Inspection)" was produced within the scope of Izmir Democracy University scientific research project numbered HIZDEP-FEF/2201 between 08.09.2022 - 08.09.2023. It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 7

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 12.06.2024-**Acceptance Date:** 20.08.2024-

Publication Date: 21.08.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13337739>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

“Gündelik Hayat”, bir araştırma alanı olarak sosyoloji, tarih, halk bilimi, iletişim, mimarlık, şehir ve bölge planlama, halk sağlığı, beslenme ve diyetetik gibi toplumu merkeze alan pek çok araştırma alanının konusuna girmektedir. Gündelik hayat çalışmaları tarihsel perspektifte değerlendirildiğinde; topluma veya bireye odaklanan farklı kuramların ve yöntemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Psikoanalitik yaklaşım, sosyal psikoloji, yapısal fonksiyonalizm, yorumsamacı sosyoloji ve eleştirel yaklaşımlar gündelik hayatı farklı bakış açılarıyla toplumu ve toplumu meydana getiren insanın sıradanlaşan eylemlerini açıklamaya çalışmıştır (Yılmaz, 2021, s.145-153).

Bir toplumun gündelik hayatı kuşkusuz o toplumun kültürü ile yakından ilgilidir. Terry Eagleton' göre kültür “özgül bir grubun yaşam tarzını oluşturan değerler, adetler, inançlar ve pratikler bileşiği”dir ve bu özellikler kalıtsal olarak aktarılamaz (2005, s.46). Toplum, ortak değer yargılarına ve alışkanlıklara sahip bireylerden oluşur. Belirli bir mekân ve zamanda buluşmuş insan grubunun kültürel bir birlikteliğini ifade eder. Bu açıdan toplumu meydana getiren bireyin toplumsal bir kimlik kazanması kültürlenme olarak ifade edilebilir. “Kültür, sosyal yaşamdaki temel değerleri ve zihniyet yapısını içerisinde barındırır ve belirli tutum ve davranışların oluşturulması ve geliştirilmesinde işlevseldir. Bu açıdan kültür[ün], birey ve toplum üzerinde temel bir etkisi söz konusudur. Kültür, belirli davranış kalıplarının üretilmesi ve kitleselleştirilmesinde önemli bir role sahiptir” (Yılmaz, 2021, s.154). Bu açıdan kültür, T.S. Eliot'ın “Bir topluluktaki insanların beşikten mezara, sabahdan akşama ve hatta uykuda olduğu zamanki yaşam tarzlarının tamamıdır.” (1987, s.23) şeklindeki açıklamasına uygun olarak, gündelik hayatın şekillenmesinde en etkin unsurlardan biridir. Ayrıca kültürün gündelik hayatı tektipleştirici bir etkisi de vardır. Bununla birlikte, kültür aynı zamanda gündelik hayatın çeşitlenmesinin ve farklılaşmasının da en temel sebebidir. De Certeau'nun görüşlerini özetleyen Yılmaz'a göre “Gündelik hayatın rastgele bir alanında sıradan bireyin çeşitli kullanım biçimleri oluşturarak ortaya çıkardığı yaratıcı alternatifler ve taktikler, temelde tek tipleştirme ve üst yapısal düzenlemeciliğin hâkimiyetine karşı bir konumlanır. Temelde bu yaklaşım, kültürel çalışmalar bağlamında alternatif bir duruştur. Çünkü gündelik hayatın sıradan ama görünmeyen kısımlarında homojenleştiriciliğe, tektipleştiriciliğe karşı duruş olarak çoğulcu kültürler yaratılır.” (De Certeau'dan aktaran Yılmaz, 2021, s.157). Bu bakımdan gündelik hayat, yalnızca kültürden değil, sosyal yapıdan ve hatta bireysel üretim ve tüketim tercihlerinden etkilenir.

Gündelik hayat incelemelerinin temel sorunu, kavramı tanımlamanın zorluğudur. Bu durum aslında kavramın sıradanlığının yarattığı muğlaklıktan kaynaklanmaktadır. Gündelik hayat, içinde olunan zamanda sıradanlaşan mekânda sıradan insanı ve onun sıradan pratiklerini konu etmektedir. Zamanın mekânla bütünleştiği bir uzamda, toplumsal bir varlık olan insanın bireysel yönelimlerini de içeren yapısıyla gündelik hayat bir yönüyle toplumsal bir yönüyle ise bireysel olan, heterojen ve dağınık bir alandır. Yılmaz'a göre “Gündelik hayat, günlük pratiklerin ve sosyal bağların ortaya çıkarıldığı, geliştirildiği ve yeniden üretildiği bir birleşme noktasıdır. Bu açıdan üretken ve zengin karakteristiğiyle gündelik hayat, bireysel ve sosyal yönden çok boyutlu deneyimlerin geliştirildiği bir ortamı niteler.” (Yılmaz, 2021, s.144).

Gündelik hayat ve mizah arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Mizah, gündelik hayatın sıradanlığında uyumsuz ve uygunsuz olanı fark etmek olduğu gibi, toplumun ahlaki ve kültürel yapısına uygun bir şekilde buna dikkat çekmek ve farkındalık oluşturmak için bir araçtır. Dolayısıyla mizah eğlenmeye olduğu kadar gündelik hayatın sıradan akışını korumaya ve düzenlemeye de yarar.

Türk mizah yaratıcılığının sözlü kültürde hem anlatmaya hem de göstermeye bağlı edebî metinlerle sürdürülmüş olmasına karşın, yazılı kültüre taşınması Tanzimat Dönemi'ne rastlar. Tanzimat Dönemi'nde özellikle yabancı dillerle hazırlanmış dergi ve gazeteler ile başlayan Osmanlı mizah yayıncılığı ancak 19. yüzyılın son çeyreğinde Türkçe olarak sürdürülebilmıştır (Demirkol, 2016, s.145; Demirkol, 2021a, s.206; Demirkol, 2021b, s.162-163). İlk mizah yayınları, Türk mizah yayıncılığı için önemli yayınlar olmasının yanında, özellikle döneminin sosyal ve kültürel hayatını ele almaları, gündelik hayatına dikkat çekmeleri bakımından da değerlidir. Asırlardan beri sözlü kültürde sürdürülen Türk mizahı, bu yayınlar ile yazılı kültüre taşınırken sözlü kültürün mirasını devralmış, gündelik hayatın sıradan akışı içerisinde uyumsuz ve uygunsuz olanları tıpkı meddahlar gibi işlemişlerdir. Türkçe mizah dergileri, gündelik siyasi gazetelerin üzerinde durmadıkları ya da kısaca değindikleri konuları ele alarak gündelik hayatı yansıttıkları gibi, yayımlandıkları dönem içinde gündelik hayatta da bu konuların tartışılmasını sağlamıştır (Demirkol, 2021b, s.162). Bu açıdan Tanzimat Dönemi mizah yayınları, döneminin gündelik hayatı hakkında verdikleri bilgiler bakımından da önem taşımaktadır.

Bu makalede; Tanzimat Dönemi mizah yayınları içinde önemli bir yeri olan Kara Sinan mizah dergisinde “Son Modalar” konu edilmiştir. Çalışmada öncelikle Türk basın tarihi içinde Kara Sinan dergisinin yerini gösterebilmek amacıyla Türk gazete ve dergi yayıncılık tarihinin başlangıcı hakkında bilgi verilmiş ve Kara Sinan dergisi tanıtılmaya çalışılmıştır. Daha sonra çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak Kara Sinan dergisinde “Son Modalar” hakkındaki yazılar ve karikatürlere içerik analizi yapılmıştır. Son Modalar'ın, İstanbul şehri ile özdeşleştirilen “Şıklar” ile olan çatışmaları ele alınarak tip özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda dönem mizahının gündelik hayatla yakın ilişkisi ortaya konularak, aynı dönemin edebi eserlerinde karşılaşılan alafranga tiplerin, yerel örneklerle birlikte çeşitlendiği ileri sürülmüştür.

Başlangıcından Kara Sinan'a Türk Mizah Yayıncılığı

19. yüzyıl Osmanlı toplum hayatında büyük değişimlerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. 18. yüzyılda yenileşme hareketlerinin fikri temelleri atılmakla birlikte, 19. yüzyıl Osmanlı Devlet yönetiminde ve toplumsal hayatında yenileşmenin ve değişimlerin görünür hâle geldiği bir yüzyıldır. Osmanlı Devleti'nin eski gücünü geri kazanması için Batı'nın örnek alındığı bu yüzyılda, birçok alanda modernleşme/Batılılaşma adı altında değişim ve yenilikler ortaya çıkmıştır (Kılıçbay, 1985, s.147-150). Kuşkusuz bunlardan en görünür olanlarından biri de Türk basın hareketlerinin başlamasıdır. Bu açıdan yüzyılı önemli kılan özelliklerden biri hem dönemin en önemli modernleşme hareketlerinden biri olan gazete ve dergi yayıncılığının başlaması hem de gazete ve dergiler aracılığıyla değişimin yaygınlaştırılmasıdır (Akyüz, 1979, s.12-16).

Osmanlı Devleti'nde matbuat/basın faaliyetleri İstanbul merkezli olarak başlamıştır. 1727 yılında matbaa ile tanışan Osmanlı Devleti'nde, matbaanın denetimi devlet kontrolüyle sürdürülmüş, 1820'li yıllardan itibaren gelişme göstermiştir. 1864 yılından itibaren açılan vilayet matbaaları ile sayı artmasına rağmen, İstanbul matbaa sayısı bakımından sağladığı üstünlük ile basın faaliyetlerinin de merkezi konumunda olmuştur (Serçe, 2002, s.4-6; Demirkol, 2021b, s.162).

Osmanlı toplumu 1795 yılında İstanbul'da çıkan Bulletin Des Nouvelles (Haber Bülteni) adlı Fransızca yayın sayesinde gazete ile tanışmış, Türkçe basın faaliyetleri ancak 1831 yılında yayımlanmaya başlayan Takvim-i Vekayi ile başlamıştır (Demir, 2014, s.60; Demirkol, 2021a, s.206). “Yunan isyanının uluslararası basında yer alması ve basında görülen haberlerin Osmanlı Devleti aleyhine bir güç olarak kullanılması ve o yıllarda İzmir'de yayımlanan bir gazetenin bu aleyhteki propagandaya karşı tesirli

yazıları yazması ve bunun olumlu etkilerini gören Osmanlı bürokratları ve 2. Mahmud, Osmanlı Devleti'nde bir gazetenin çıkarılması gerektiği görüşünde kanaat getirmişler” ve böylelikle Takvim-i Vekayi, ilk resmî gazete olarak Osmanlı Devlet yönetimi tarafından çıkarılmıştır (Demir, 2014, s.59). İlk olarak haftalık olarak çıkan Takvim-i Vekayi gazetesi, “bütün Osmanlı vatandaşlarının yurt içinde ve dünyada olanları öğrenmesi, yabancıların da Osmanlı Devleti'nin resmi görüşünü öğrenmesi; yanlış haberlerin yayılmasını engelleyerek içi huzurun (asayişin) bozulmasını önlemek; fen, sanat, sanayi ve ticarete dair bilgilerin, yaygınlaştırılıp halkın yararına sunulması; devlet icraatının herkesçe bilinip buna uyulması sayesinde devlette birliğin sağlanması” amacını taşıyan resmî bir gazete olarak 1831 yılından 1879 yılına kadar kesintisiz yayımlanmıştır. 1891 yılında yeniden yayın hayatına başlamış ancak 1892 yılında tekrar kapatılmıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra çıkarılmaya devam etmiş, 1922 yılında 4609. sayısı ile tamamıyla kapanmıştır (İnuğur, 2005, s.178-181).

Takvim-i Vekayi'den sonra Osmanlı Devleti'nin ikinci gazetesi olarak yayımlanan Ceride-i Havadis, 1840 yılında yayın hayatına başlamıştır. Yarı özel bir gazete olan Ceride-i Havadis gazetesinin sahibi William Churchill'dir. Ceride-i Havadis gazetesi politik, ekonomik ve dış haber içeriklerine sahip olmasına rağmen, halk tarafından çok rağbet görmemiş ancak Türk gazeteciliğine pek çok yeniliği getirmiştir (Çakır, 1994, s.49, 55-56).

Takvim-i Vekayi ve Ceride-i Havadis gazeteleri Osmanlı basın faaliyetlerinin başlangıcı ve gelişimi açısından çok önemli gazeteler olmalarına rağmen; devlet kontrolünde çıkarılmaları, Avrupa'da yaşanan 1848 olayları, Kırım Savaşı ve Islahat Fermanı gibi sosyal ve siyasi etkilere sahip kimi olaylarla ilgili yeterli düzeyde haber alma ihtiyacını karşılayamamaları sebepleriyle halk tarafından rağbet görmemiş, dönemin siyasi ve sosyal olaylarını birer “vakanüvis” gibi ele almışlardır. 21 Ekim 1860 tarihinde yayımlanmaya başlayan Tercüman-ı Ahval, Türk basın tarihi açısından ilk özel gazete olmasının yanında “fikir gazeteciliğini” başlatması ve içerik zenginliğiyle tematik yayıncılığın önünü açması bakımından büyük değer taşımaktadır (İnuğur, 2005, s.186; Demirkol, 2021b, s.162). Bu nedenle Türk basın tarihi her ne kadar 1831 yılında başlatılmakta olsa da gazetecilik pratiği açısından modern gazetecilik 1860 yılında yayımlanan Tercüman-ı Ahval ile serüvenine başlamıştır. Agâh Efendi'nin çıkardığı Tercüman-ı Ahval ile başlattığı bu sürecin en önemli sonucu ise tematik yayıncılığın ortaya çıkması olmuştur. Kadın, çocuk ve mizah dergilerinin oluşturduğu geniş bir yelpaze içerisindeki süreli yayınların ortaya çıkarak süreklilik kazanmasındaki en temel etken ise Agâh Efendi'nin Tercüman-ı Ahval'i ile başlayan fikir gazeteciliğinin toplumda karşılık bulması olmuştur (Demirkol, 2021a, s.206).

Tematik gazetecilik açısından değer taşıyan mizah yayıncılığı, Osmanlı Devleti'nde ilk olarak Ermenice ve Rumca olarak başlamıştır. 1855 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk mizah dergisi olan Zvarcakhos (Nüktedan) dergisi Ermenice, 1856 yılında Meğu (Arı) dergisi Ermenice ve Rumca olarak yayımlanmış, mizah yayıncılığı bakımından Türkçe mizah yayınlarına örnek teşkil etmiştir. Mizah yayıncılığını başlatan ilk Türkçe yayın, Terakki gazetesinin eki olarak çıkan Terakki mizah dergisidir. 1870 yılında Ali Raşid ile Filip Efendi'nin imtiyazındaki Terakki gazetesinin eki olarak yayımlanan Terakki mizah dergisi, ilk Türkçe mizah dergisi unvanını kazanmıştır (Demirkol, 2016, s.145; Demirkol, 2021a, s.206). Bu dergiyi altı ay sonra Teodor Kasap tarafından çıkarılan Diyojen dergisi takip etmiştir. Kasap 1870-1877 yılları arasında Diyojen'in yanında, Çıngıraklı Tatar ve Hayal dergilerini yayımlamıştır (Demirkol, 2021b, s.162-163).

İstanbul kadar olmasa da Türk basın tarihinin gelişimi açısından önemli bir yer teşkil eden İzmir'de gazetecilik faaliyetleri Le Spectateur Oriental, Le Smyrnéen ve Le Courier de Smyrne adlı Fransızca gazetelerle başlamıştır (İnuğur, 2005, s.166-167; Sevinçli, 2019, s.25-29). İzmir'de Türkçe basının

gelişimi ancak vilayet matbaalarının kurulmasının ardından olmuştur. 1864 yılında mahallî idarelerde “eyalet” sisteminden “vilayet” sistemine geçilmesi ve her vilayet merkezinde bir matbaanın kurulması basının Osmanlı taşrasında da gelişiminin önünü açmış, her vilayette resmî bir gazete yayımlanmaya başlamıştır (Demirkol, 2021a, s.207). Bu sürecin bir sonucu olarak Aydın Vilayeti’nde matbaa kurulmuş ve 1969 yılında İzmir’de yayımlanan ilk Türkçe gazete olarak Aydın gazetesi yayımlanmıştır (Serçe, 2002, s.19-20). Bu durum İzmir’de Türkçe basın faaliyetlerinin gelişmesine ve tematik yayıncılık ürünlerinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Aydın gazetesinin ardından 1872 yılında Devir gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Aydın Vilayet Matbaasında basılan Türkçe bir gazete olan Devir gazetesi imtiyaz sahibi, Aydın gazetesinin de sorumlu müdürü ve başyazarı olan Mehmet Salim olmuştur (Demirkol, 2021a, s.208-209). Devir gazetesini İntibah gazetesi takip etmiştir. İntibah gazetesi imtiyaz sahibi Ermeni asıllı Avukat Kevork Bubluyan (Corci Bubli), ikinci muharriri ise Mehmet Salim’dir. İntibah gazetesi baskı hurufatının değişimi sırasında yaşanan sorunlar nedeniyle abonelerine yaşattığı mağduriyeti gidermek amacıyla 1875 yılında İlâve-i İntibah isminde bir ek çıkarmıştır. İlâve-i İntibah, mizahi içeriği nedeniyle yayımlanmasına izin verilmemiştir. 1876 yılında İntibah gazetesi kapanmış, 1884 yılında tekrar yayımlanmaya başlasa da maddi gerekçelerle kesin olarak yayın hayatından çekilmiştir (Demirkol, 2021a, s.209, 226-227).

1860 yılında Tercüman-ı Ahval dergisinin tematik yayıncılık faaliyetlerini başlatması, Aydın Vilayet gazetesinin İzmir’de Türkçe basın hayatını başlatması, Terakki dergisinin mizah dergiciliğinde öncülük etmesi kısa süre içerisinde İzmir’de de mizah yayıncılığının başlamasını sağlamıştır. 1870-1877 yılları arasında Türk mizah yayıncılığının ilk evresinde İstanbul dışında yayımlanan tek mizah dergisi Kara Sinan’dır. Kara Sinan dergisi, İstanbul’da yayımlanan Terakki dergisinin ardından yayımlanmış ikinci müstakil mizah dergisi, İstanbul dışında yani taşrada yayımlanan ilk mizah dergisi olma özelliğine sahiptir. Bu durum bir tesadüftен öte, 19. yüzyılda İzmir kentinin demografik, iktisadi, yönetsel ve sosyal yapısında gerçekleşen bir değişimin ve ülkenin ikinci büyük şehrine dönüşümünün bir yansımasıdır (Kerimoğlu, 2013, s.81, 87).

Günümüze kadar az sayıda çalışmaya konu olan Kara Sinan dergisi, mizahın sosyal yaşantının bir ürünü olması dolayısıyla 19. yüzyılda İzmir’de gündelik hayatı ele alması bakımından önem taşımaktadır.

İzmir’de Mizahın Sesi: Kara Sinan

3 Haziran 1875⁴ tarihinde yayın hayatına başlayan Kara Sinan, 13 Nisan 1876 tarihine kadar 35 sayı olarak yayımlanmıştır. Derginin imtiyaz sahibi Grigorios Karydis’dir (Karidi). (Huyugüzel, 2000, s.165; Huyugüzel, 1996, s.54-55; Demirkol, 2021a, s.209). Her hafta perşembe günleri yayımlanan dergi, üç sütundan oluşan dört sayfadan oluşmaktadır. Her nüshasında en az bir karikatür bulunmaktadır. “İzmirni Matbaası”nda basılan derginin, serlevhasında ücretinin “40 para” olduğu, altı aylık abonelik “1 sim mecdiye”, bir yıllık abonelik bedeli ise “2 sim mecdiye” olarak belirtilmiştir. Derginin imtiyaz sahibi, Grigorios Karydis (Karidi) olmakla birlikte, yazıların imzasız oluşu sebebiyle yazarları hakkında kesin bilgi vermek güçtür. Kara Sinan dergisindeki farklı yazı türlerinde yazılar yazan, muhaverelerde muhatap olunan kişi Kara Sinan namında bir yazardır. Huyugüzel’e göre Kara Sinan, Kara Sinan adıyla

⁴ Dergide tarih verilirken hem Rumi hem de Hicri takvime bağlı tarih verilmiştir. Bu durum Miladi takvime çevrilirken bir günlük sapmaya neden olmaktadır. Bu çalışmada, derginin haftada bir perşembe günleri yayımlandığı bilgisi üzerine perşembeye gelen tarih kabul edilmiştir. Örneğin; ilk sayısında Rumi takvime göre 22 Mayıs 1291, Hicri takvime göre 29 Rebiyülahir 1292 tarihi birlikte verilmiştir. Tarihler arasında bir günlük fark olmaktadır. Derginin perşembe günleri yayımlandığı dikkate alındığında 3 Haziran 1875 tarihinin verilmesi uygundur.

bilinen İzmir'in şairlerinden Cemal Bey'dir (1839-1915). Hüseyin Avni Ozan'dan aktardığı bilgilere göre, Huyugüzel 1839 yılında İstanbul'da doğan Cemal Bey'in, ilk ve son tahsilini Enderun-ı Hümayun'da yaptığını, çeşitli illerde kaymakamlık yapmakla birlikte, uzun yıllar İzmir'de polis müdürlüğü görevini sürdürdüğünü, İzmir'in bilinen şairlerinden olduğunu yazmıştır (2000, s.111-113). Ancak Kara Sinan dergisinde yazan, şiirlerine yer veren yazarın Cemal Bey olduğuna dair dergi yazılarında bir bilgi bulunmamaktadır.

Kara Sinan dergisi, 35. sayısından sonra yayıncılık faaliyetlerine son vermiştir. Kara Sinan dergisinin yayın faaliyetlerine son vermesinde 13 Mart 1875 tarihinde yürürlüğe giren Resm-i Damga Nizamnamesi'nin etkisi olduğu söylenebilir. Bu nizamname ile gazetelere 2 para değerinde pul yapıştırma zorunluluğu getirilmiştir. Bu nedenle bu nizamnameye "gazete vergisi" ya da "pul vergisi" adı verilmiştir. Pul vergisi, özellikle yürürlüğe girdiği 1875 yılı ile mizah dergilerinin yayın faaliyetlerinin durdurulduğu 1877 yılına kadar mizah dergileri üzerinde ağır bir ekonomik yük oluşturmuştur (Demirkol, 2019, s.315). Bu süreç aynı zamanda II. Abdülhamit'in istibdat dönemine tekabül etmektedir. Her ne kadar ilk evre mizah dergilerinde siyasi eleştiriler yer almasa da dönemin eleştiriye ve hatta mizaha olan mesafeli tavrı neticesinde 1876 yılı itibarıyla mizah yayıncılığı yasaklanmış, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar yaklaşık otuz yılı aşkın bir süre mizah yayıncılığı sürdürülememiştir (Demirkol, 2015, s.64-65).

Kara Sinan dergisi mizahi içeriği ile döneminin olaylarını ele almaktadır. Derginin 1. sayısında gazetelerin Osmanlı toplumsal hayatındaki önemine dikkat çekildikten sonra, Kara Sinan dergisinin de İstanbul'da yayımlanan Hayal ve Letaif-i Asar gibi mizah dergilerine katkı sağlama ve dönemi için taşra kabul edilen İzmir'de matbuat faaliyetlerine rekabet getirme amacıyla yayımlandığı bildirilir (Kara Sinan, 3 Haziran 1975, Sayı 1). Dergide başta İzmir'in gündelik hayatı ve sorunları olmak üzere; Aydın, Manisa, İstanbul gibi şehirlerden ve hatta dünyadan mizahi olarak değerlendirilebilecek haberler konu edilmektedir. İzmir'de görülen sorunların dile getirilmesini bir sorumluluk olarak gören Kara Sinan, yazıları vasıtasıyla sorunların çözüldüğünü de bildirmekten memnuniyet duymaktadır. Ancak derginin içeriğinde özellikle İzmir ve İstanbul gazeteleri ve gazetecileri ile eleştiriler ağırlık basmaktadır. Özellikle dönemin gazetelerinin gündemden ve halkın sorunların uzak olmaları, gazetecilerin haber niteliği taşımayan konular hakkında yazı yazmaları, süslü bir dil kullanımını tercih etmeleri veyahut Fransızca kelimelerle yazı yazmaları ve bu nedenle anlaşılabilirlikleri Kara Sinan'ın mizahi bir üslupla yaptığı eleştiriler arasındadır.

Kara Sinan dergisinde İstanbul ve İzmir arasında rekabet unsuru olarak işlenen konulardan biri alafrangalıktır. Dergide alafranga tipler İzmir özelinde "Son Modalar" ve İstanbul özelinde "Şıklar" olarak adlandırılmıştır.

Uzamsal Bir Dönüşümün Temsilcileri: İzmir'in Son Modalar'ı

Türk edebiyatında roman gibi edebî türlerin ilk örneklerinin verilmeye başlandığı Tanzimat Dönemi'nde yazarlar, toplumsal konulardan etkilenmiş, edebî eserlerin halkı eğitmek ve halka yol göstermek amacıyla yazılması gerektiği fikrinden hareketle, eserlerinde toplumsal sorunlara dikkat çekmiş, sosyal eleştiriye ve açık eğitsel mesajlara yer vermiş ve sosyal gerçekliğin eleştirisini, roman karakterleri aracılığıyla gerçekleştirmişlerdir (Yılmaz, 2002, s.48; Güler, 2018, s.97). Modernleşme/Batılılaşma amacıyla yapılan yeniliklerin sosyal hayata yansıdığı bu dönemde, toplumsal hayatın eleştirilen insan tiplerinden biri "alafranga" tipidir. Toplumun ilerlemesi için gerçekleştirilen Batılılaşmayı yanlış anlayan, modernliği içselleştirememiş, eğitimsiz, mirasyedi olumsuz tipler, "alafranga" olarak

adlandırılmıştır. Kelime, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Güncel Türkçe Sözlük'te “1. sıfat Frenklerin töre, âdet ve hayatına uygun, Frenklerle ilgili; Batılıca, alaturka karşıtı. 2. sıfat Avrupa kültürüne özgü olan. 3. sıfat Avrupa uygarlığını benimsemiş, Avrupa eğitimiyle yetişmiş (kimse).” anlamlarıyla açıklanmıştır (Güncel Türkçe Sözlük). Kelimenin anlamı, Kamus-i Türki'de “Frenk usulünce” şeklinde verilmektedir (Sami, 2012, s.46). Kelimenin ilk ve yan anlamları bu şekilde olmakla birlikte sosyal hayatta kullanımı, daha ziyade “genellikle ‘kılıkta, kıyafette, konuşma biçiminde ve düşünmede toplumun büyük kesiminin gülünç, kendisine aykırı saydığı; Frenk benzetmesi yapmacık ve aşırılıklara kaçan kimse’ şeklinde tanımlanan ‘züppe’ ile eş anlamlı olarak” şeklindedir (Uçman, 2002, s.140).

Hem gündelik hayatta kullanımı hem de sözlükte verilen anlamlarından anlaşılacağı üzere kavram, Batılılaşmak anlamlarını içermesine rağmen, Türk romanında “alafranga tipi” Batılılaşmayı yalnızca kıyafet, yaşam şekli gibi dış görünüş bakımından gerçekleştirmekle birlikte, toplumuna faydalı bir fert olarak Batılı olmanın gerektiği eğitilmiş, çalışkan, rasyonalist ve pozitivist gibi temel niteliklere ulaşamamış roman kahramanları için bir olumsuzlamayla kullanılmıştır. 19. yüzyılda Avrupa romanında karşımıza çıkan ve “dandy, şık, alafranga, aylak, snob” gibi farklı adlarla anılan züppe tipi, “hayat karşısındaki ciddiyetsiz ve kayıtsız tutumuyla çizgilerini belirginleştirir. Yine 19. yüzyıl Türk romanında rastladığımız bu tip, Osmanlı kibar âleminin yani soylu memur eşrafının servet yiyici evlatlarıdır.” Bu tipler, toplumun çağdaşlaşmasını, Avrupa’yı büsbütün taklit etmek zanneden, köksüz, dejenere tiplerdir (Namlı, 2019, s.190-192). Kısaca alafranga tipi Türk romanına ve dönemin toplumsal yapısına ait “yeni” bir insan tipini oluşturmuştur. Bu tip, Servet-i Fünun romanlarında karşılaşılan “şık” ve “züppe” tipinin prototipini oluştururken, 1920’lerde ise ortaya çıkan alafranga hain tipinin gelişimine de katkı sunmuştur (Moran, 2001, s.259-268).

Tanzimat ve hatta Servet-i Fünun dönemi romanlarında gördüğümüz alafranga züppe tipler, sosyal eleştiri bağlamında 1870-1877 yılları arasında yayımlanan mizah gazetelerinde de sık sık işlenmiştir (Kılıçkaya, 2015, s.46). Kara Sinan dergisinde de 19. yüzyılda özellikle “payitaht” İstanbul’da “Şık” olarak adlandırılan alafranga tipine benzer özelliklere sahip, İzmir’in Son Modalar’ını işleyen yazı ve karikatürler içermektedir. Dergide Son Modalar hakkında verilen ilk bilgi, daha doğrusu dergide “Son Moda” adının ilk geçtiği yer, “İzmir’in Son Modaları İstanbul Şıklarına galebe çalacakmış” cümlesidir. “Yalan” başlıklı bu yazıda, Kara Sinan, Son Modalar’ın İstanbul’un Şıklar’ını takip ettiklerini, bu bakımdan onların gerisinde olduklarına dair bir kinayeye başvurur (Kara Sinan, 12 Ağustos 1875, Sayı 11). Derginin 12. sayısında “Benzer” adlı yazısında da “Hamd olsun şıklığımız yok amma Son Modalar İstanbul Şıklar’ına benzer.” ifadeleriyle iki tipin benzerliklerini ortaya koyar (Kara Sinan, 19 Ağustos 1875, Sayı 12). Bu yazılardan anlaşıldığı üzere; İstanbul şehrine özel alafranga tiplerin “Şık” olarak adlandırıldığı dergide, “Son Modalar” da dönemin eleştirilen yanlış Batılılaşmış insan örnekleri olarak İzmir kentine özel, yerel alafranga tiplerdir. Daha önceki sayılarda Son Modalar hakkında ayrıntılı bir betimleme yapılmaması veya dergide “Son Moda” tabirinin kimler için kullanıldığının belirtilmeden cümle içinde kullanılması, 19. yüzyılın sonlarında İzmir’in gündelik hayatı içinde alafranga tipler için bu tabirin yaygın olarak kullanıldığını akla getirmektedir. Bu durum sonraki sayılarda da benzer şekilde kullanılmış, Son Modalar’ın belirli özellikleri mizahi olarak eleştirilmiş ya da İstanbul Şıklar’ı ile karşılaştırılmıştır.

Son Modalar hakkında en ayrıntılı betimleme, derginin 27. sayısında yer alan müstезat tarzındaki manzumedir. Kara Sinan tarafından yazılan bu manzumede, Son Modalar hem dış görünüş hem de davranış bakımından tanıtılmaya çalışılmıştır:

“Gördüğünde elde bostan gözde gözlüklü civan belki Son Moda inan.

Palto kolda, gezer yolda pantolon ifrat, geniş sanki bu modaymış.

Tırnak uzun, süzer gözün zülüflü bir yad-ı kar sahte bir vakarı var.

Kordonu var saati yok rehine vermiştir onu sor da bir kere tanı,

Kolda at nalı gibi dökme durur çan süsleri daima kalıplı olur fesleri.

Mutlaka pazar günü faytona binip aç gezer beyhude hem bağrın ezer.

Kara Sinan bunların etvarına durmaz güler böyleler yorgun gider.” (Kara Sinan, 10 Şubat 1876, Sayı 27)

Dış görünüşü bakımından elinde bastonu, gözünde gözlüğü, kolunda paltosu, geniş paçalı pantolonu, kafasında kalıplı fesleriyle çevresini bir yabancı gibi süzen bu tiplerin, esasında göstermelik bir duruşu olduğu, kordonları olmasına rağmen parasızlıktan saatlerini rehin verdikleri ve faytonla gezseler bile karınlarını doyuracak maddi imkanlarının olmadığı belirtilmiş ve bu halleriyle Kara Sinan tarafından dahi komik buldukları ifade edilmiştir. Kara Sinan, Son Modalar'ın ahvali ve ikbali konusunda çok da ümitli değildir. Toplum içerisinde eğreti duran bu tipler; eğitimsiz, işsiz ve görgüsüz oluşları sebebiyle gelecekte kıymet görmeyecek ve itibarsızlaşarak kötü duruma düşeceklerdir:

“Bir vakit gelecek ki İstanbul Şıklar'ıyla İzmir Son Modalar'ı bambar hünüsü gibi letafetsiz bol paçalı pantolonları satacaklarda bit pazarında kimse beş para vermeyecek.” (Kara Sinan, 26 Ağustos 1875, Sayı 13).

“Babalari kundura diker/ Analari ise çamaşır yıkar/ Modamesi evladlar gözlükle bakar/ Parasızlık dersin paçadan akar/ İşte böylelerinin açlıktan nefesi kokar.” (Kara Sinan, 20 Ocak 1876, Sayı 24)

24. sayıdaki yazıda İzmir'in Son Modalar'ının özellikle gösterişe olan düşkünlüğüne vurgu yapılırken, gösteriş için temel ihtiyaçlarından vazgeçebilecekleri belirterek bir ironi oluşturulmuştur. Hatta bu uğurda borç bile alınması tavsiye edilmiştir. Çünkü Son Modalar yaşam biçimlerini karşılayabilecek bir

varlığa sahip değildir. Derginin aynı sayısında yayımlanan karikatür ile bu durum daha da trajik bir şekilde ele alınmıştır. Karikatürde yaşlı bir kadın çamaşır yıkarken, yaşlı bir adam da ayakkabı tamir etmektedir. İş kıyafetleri giymiş bu kişilerin arkasında yer alan bir divanda iki genç oturmaktadır. Her ikisi de son derece şık giyimli olan bu gençler, elleri gözlüklerinde rahat bir tavır içinde işleriyle meşgul olan yaşlı kadın ve erkeği izlemektedir. Genç erkeğin elinde bastonu vardır. Fesi ise divanın üstündedir. Karikatürün lejandında açıkça beyan edildiği üzere, gösterişe meraklı bu kişilerin ana-babaları büyük emekle geçim sağlamakta, sadece moda olduğu için gözlükle etrafa bakan gençler hiçbir işle meşgul olmamakta, aslında paraları olmayan bu gösteriş meraklılarının aklıktan ağzı kokmaktadır (Kara Sinan, 20 Ocak 1876, Sayı 24). Üretmeden tüketme alafangalarda olduğu gibi Son Modalar'ın da para harcama tarzıdır. Ahmet Mithat'ın Felatun Bey örneğinde tipleştirdiği alafanga züppeliğin özelliklerindedir (Moran, 2001, s.55).

Derginin 24. sayısında Son Modalar tarafından verilen bir ilan, aslında Son Modalar'ın gösterişe verdiği önemi ortaya koymaktadır. Son Modalar, artık karşılığı ne olursa olsun vazgeçilerek, İstanbul Şıklar'ına uyup bayramlarda tek atlı bir araba tutmaları ve kesinlikle yaya olarak gezinmeye çıkmamaları kararını paylaşırlar:

“Son Modalar Meclisi'nden İlan

Bundan böyle bayramlarda yayan olarıktan gezilmeyeceğinden evlerde fazla yani yorgan, yastık, yatak her neyi var ise satılıp Son Modalığın haysiyet-i vikayesi için tek atlı bir araba istikra edilecek ve İstanbul Şıklar'ına tevfikân dizgin elde güzellik gözde ve arkada pastırma ile tutulmuş bir uşak bulunacaktır. Araba tutmağa iktidarı olmayıp da istikraz veyâhud altı ay veresiye hayvan istikra edeceklerin mutlaka ellerinde birer uzun kırbaç bulunacak ve hayvanın esna-yı seyr ve hareketinde kışlarını kaldırıp indirmeğe ve bu ameliyatın görülmesi için kısa bir ceket giymeğe ihtimam ve dikkat olunacağı gibi hilâf-i usul harekette bulunanların defterimizden kaydı terkin edileceği bilinmek için ilan ilan olunur.” (Kara Sinan, 20 Ocak 1876, Sayı 24).

Anlatım bozukluklarına sahip bu ilan, Son Modalar'ın eğitimsiz olduklarının bir göstergesidir. Bu durumu belirginleştirmek isteyen Kara Sinan, aynı sayıda eski usul müzik geleneğinin çok ilerisinde bir kabak dinletisine şahit olduğunu, bu zevkli müzik dinletisinin İstanbul'un Şıklar'ı ile Son Modalar tarafından dinlenmesinin aslında onlara bir güzellikle üç güzelliği öğrenmek gibi bir faydası olacağını ifade eder (Kara Sinan, 20 Ocak 1876, Sayı 24).

Kara Sinan dergideki yazılarında sıklıkla İzmir'in Son Modalar'ı ile İstanbul'un Şıklar'ını karşı karşıya getirmiş, telgraf gibi yazı türlerinden de yararlanarak yüzyılın yeni insan tipini, lokalizasyona başvurarak özelleştirmiştir. Aslında Son Modalar, İzmir'de İstanbul Şıklar'ının takipçileridir. Derginin 20. sayısında “İzmir Son Modalar'ından İstanbul Şıklar'ına Telgraf” başlıklı yazısında Son Modalar, İstanbul Şıklar'ına İzmir'de hâlâ zülüflerin yanda olduğunu, İstanbul'un Şıklar'ının yeni bir tarz takip edip etmediklerini sorar:

“Der-'aliyye'den gelen hayalhane-i Osmani'de hal ve şanını gösterir bir oyun gördük. Biz sizi bu kadar tertil-i me'mûl etmeyiz. Bu mübalağadan kinaye olmalıdır. Burada yan zülüfleri hala devam ediyor. Yeni bir moda çıktı ise malumat vermeniz matlub-ı katidir.” (Kara Sinan, 16 Aralık 1875, Sayı 20).

Bu durumu daha net bir şekilde aksettiren bir başka telgraf da İstanbul Şıklar'ından gelir. Derginin 16. sayısında Şıklar, İzmir'in Son Modalar'ına parasız kaldıklarında eşyalarını rehin vererek borç para alabileceklerine dair tavsiye vermekte ve onlara yol göstermektedir:

“Der-saadet Şıklar'ından İzmir Son Modalar'ına Telgraf-ı Mahsustur/ Kafe Döşantan Matmazelleri palto ve saat gibi eşyaları rehin makamında kabul ediyorlar. Paranız kalmadığı vakit siz de bu usule mutavaatta hareket edip şifahetten ser-i inhiraf etmemeleri biraderana ihtar olunur.” (Kara Sinan, 18

Kasım 1875, Sayı 16).

İstanbul Şıklar'ının verdiği bu tavsiyelere İzmir'in Son Modalar'ı da karşılıksız kalmaz. Ancak verilen cevap İzmir'in Son Modalar'ının maddiyat bakımından ticaretle uğraşan zenginler olduğu yönündedir:

“Biz sizin gibi maaşla geçinmiyoruz. Bizim işimiz ticarettir. Daha sermayeyi kediye yükletmedik. Yakında sermaye dama derse palamut hanları sağ olsun. Siz kendi başınızın çaresine bakın. Şimdilik gidişimiz yolundadır. Atmış para ile sabahlıyoruz”. (Kara Sinan, 2 Aralık 1875, Sayı 18).

Bu cevap aslında İzmir'in bu yüzyılda bir liman kenti olması dolayısıyla bir ticaret kentine dönüşmesinin bir etkisidir. 19. yüzyılda İzmir'in ticaret hacmi yükselmiş, Batı Anadolu'nun tarımsal ürünlerini Avrupa'ya ihraç eden tüccarlar, aynı zamanda Avrupa'nın ürünlerini limandan ülkeye ithal eden tüccarlara dönüşmüştür (Kerimoğlu, 2013, s.82). İzmir'in Son Modalar'ının sonradan görme zenginliği İzmir ahalsininin de bilgisi dahilindedir. Derginin 23. sayısında Kaptan Pavli'nin meyhanesinin çalgıcıları, Son Modalar'a hitaben; çok alafranga, çok şık bir eğlence tertip edeceklerini, parası çok olan Son Modalar'ın bahşişlerine ihtiyaçlarının olduğunu söyler ve onları bayramda mekâna davet ederler (Kara Sinan, 6 Ocak 1876, Sayı 23).

Kara Sinan dergisinde Son Modalar'ın, uğrak yerlerinden biri Kordon'dur. 19. yüzyılda artan ticaret hacmi nedeniyle yetersiz gelen limanı geliştirmek için yapılan rıhtım ve yeni kurulan bir mahalle olan Kordon, İzmir şehrinin “kaymak tabakası”nın ve Frenklerin yerleştiği gözde mekândır. Kordon; eğlence alışkanlıkları, giyim tarzı, alışveriş mekânlarıyla Batılı tarzdaki yaşam biçimine ilgi duyanları ağırlamaktadır (Kerimoğlu, 2013, s.83, 88). Rıhtımı da dahil ederek Kordon boyunca yapılan gezintiler dergide sıklıkla yer almaktadır. Dergideki yazılara da yansıdığı üzere, Kordon bir eğlence mekânıdır. İnsanların boş vakitlerinde geldikleri sosyalleşme alanıdır. Burada kumpanyalar, kahvehaneler ve hatta kumarhaneler vardır. Kordon insanların bir arada oldukları, özellikle kadın ve erkeklerin birbirleriyle görüşebildikleri ender yerlerdendir. Sosyal hayattaki yeni tipleri burada görmek mümkündür. Kordon genç çelebilerin, kokulu ve süslü madamların, Son Modalar'ın uğrak yeridir (Kara Sinan, 3 Haziran 1975, Sayı 1; Kara Sinan, 1 Temmuz 1875, Sayı 5; Kara Sinan, 15 Temmuz 1875, Sayı 7; Kara Sinan, 10 Şubat 1876, Sayı 27).

Son Modalar hakkında buraya kadar verilen bilgileri toparlamak gerekirse; Son Modalar, Batılı tarzda giyim ve aksesuar tercihleri ve gösterişe düşkün yaşam biçimleriyle toplumda farklılık arz etmektedir. Bu zevkleri için maddi imkanlarını sonuna kadar zorlayabilirler. İyi bir eğitim almamış, meslek sahibi olmamışlardır. Maddi imkanlarını ailelerinin çabalarıyla elde etmekle birlikte gösterişli yaşamları ve tüketim alışkanlıkları onların borç içinde olmalarına neden olmaktadır. Alafranga züppelerde görülen aileden kalan tüm mal varlığını alafranga bir yaşam için harcama, Son Modalar için ayrıca verilen bir bilgi olmasa da, bayramda gezilecek arabanın temini için yatak ve yorganlarını rehin verecek kadar sorumsuzdurlar. Tüm tarzlarını, İstanbul'un Şıklar'ının takibi ve taklidi ile oluşturan bu tipler, daha varlıklı oldukları iddiasıyla “tüccar” rolü üstlenerek Şıklar'dan ayrılma çabası içindedirler. Tüm bu özellikler alafranga tiplerin ortak özelliklerindedir. Son Modalar hakkında verilen bilgiler içerisinde alafranga tiplere özgü, yabancı uyruklu dejenere kadın ile birliktelik, dil hassasiyeti göstermeksizin yabancı kelimeler ağırlığında konuşmak gibi özelliklere değinilmediği görülmektedir (Namlı, 2019, s.190-234). Bu durumun özellikle bu yüzyılda İzmir'de yaşayan yabancı sayısının fazlalığı, şehrin kozmopolit yapısı, yabancı kadınlarla evliliklerin artışı gibi sebepler (Kerimoğlu, 2013, s.81, 88) düşünüldüğünde bir alafrangalık göstergesi olma özelliğinden çıktığı varsayımı yapılabilir.

Sonuç

Mizah, gündelik hayat mecrasından beslenerek “anın” olay, olgu, durum ve kişileri üzerine kurgulanan yapısı ile güçlenmekte ve kendisini var etmektedir. Mizahın toplum tarafından benimsenmesi ya da karşılık bulmasının temel kriteri, bu açıdan gündelik hayat ile kurduğu bağın gücüne bağlıdır. 19. yüzyıl ilk dönem mizah dergileri, dönemin sosyal ihtiyacına binaen gündelik hayat ile güçlü bir ilişki kurmuştur. Osmanlı mizah dergiciliğinin ikinci müstakil yayını kabul edilen Kara Sinan dergisi hem Türk basın tarihi hem de 19. yüzyıl İzmir tarihi açısından önemli bir dergidir. Türk basınının gelişimi bakımından taşrada çıkarılan ilk mizah dergisi olması, dönemin sosyal, siyasi, tarihî ve kültürel hayatındaki değişimleri mizahi bir üslupla ele alması, Türk mizah basınının gelişimini gözlemleyebilmek açısından önem arz etmektedir. Ayrıca mizahın, eleştirel özelliği dikkate alındığında, derginin yayım tarihleri arasında İzmir’in sosyal, kültürel, siyasi hayatının mizahi bir mercekle değerlendirilmesi söz konusudur. Bu bakımdan İzmir’in tarihi açısından da dergide ele alınan konular değer taşımaktadır. Kara Sinan dergisinde, ilk dönem mizah dergilerinde yaygın olduğu gibi sosyal hayatta yanlış Batılılaşan alafrağa tiplere yer vermiştir. Bu anlamda Kara Sinan dergisini farklı kılan, dönemin alafrağa tipine benzer yerel bir tipoloji örneği olarak Son Modalar’ı işleme ve Son Modalar’ın İstanbul Şıklar’ı ile ilgisini ortaya koymasıştır. Dergideki yazılar ve karikatürde haklarında verilen bilgiler, Son Modalar’ın İstanbul’un Şıklar’ı gibi, 19. yüzyılda Batılılaşmayı yanlış anlayarak yalnızca kıyafet, yaşam şekli gibi dış görünüş bakımından gerçekleştirmekle birlikte, toplumuna faydalı bir vatandaş, Batılı olmanın gerektiği eğitilmiş, çalışkan, rasyonalist ve pozitivist gibi temel niteliklere ulaşamamış, olumsuz insan örnekleri olduğu yönündedir. Türk romanında alafrağa tipi olarak kaşımıza çıkan bu tipin, İstanbul kent yaşamındaki karşılığı Şıklar iken İzmir şehrindeki yerel karşılığı Son Modalar olmuştur. Şıklar’ın yakın takipçisi ve taklitçisi olmaları bakımından Son Modalar ile Şıklar arasında büyük benzerlik bulunmaktadır. Giyim ve aksesuar tercihleri, gösterişe düşkün yaşam biçimleri, eğitimsiz ve işsiz olmaları bakımından büyük benzerlik bulunmasına rağmen; mirasyedi olup olmadıkları, yabancı kadınlarla ilişki kurup kurmadıkları ve yabancı dile düşkün olup olmadıkları gibi birtakım özellikleri hakkında bilgi bulunmaması nedeniyle onlardan ayrıldıkları söylenebilir. Son Modalar’ın kendilerini Şıklardan ayrı tuttukları tek nitelikleri kendilerini tüccar olarak tanımlamalarıdır. Son Modalar’ın Şıklardan ayıran bu özellikler aslında İzmir’in gündelik hayatı ile yakından ilgili unsurlardır. 19. yüzyıl İzmir kent hayatında meydana gelen yenilik ve değişimler, gündelik hayatın şekillenmesinde etkili olmuştur. Kentin bir liman kenti olması dolayısıyla artan ticaret hacmi, kente yabancıların ilgisini arttırırken, bu vesileyle oluşan çok kültürlülük, çok dillilik ve çok dinlilik kentin hızla kozmopolit bir yapıya sahip olmasına yol açmıştır. Buna bağlı sebeplerle alafrağa tiplere özgü birtakım özelliklerin, gündelik hayatın mizah ile kurduğu güçlü bağ dahilinde dahi olsa Son Modalar için sosyal eleştiri bağlamında ele alınmadığı ifade edilebilir. Tüm bunların ardından gündelik hayat çalışmalarından yola çıkarak, her uzamın kendine özgü insan tiplerini ve rollerini belirlediği gerçeğiyle, 19. yüzyılın edebî geleneğinde belirginleşen alafrağa tipinin; Şıklar ve Son Modalar örneklerinde olduğu gibi yerleşmiş örneklerle zengin bir çeşitlemeye sahip olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Akyüz, K. (1979). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri (1860-1923) I*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Çakır, H. (1997). Türkiye'de serbest gazeteciliğe adım: yarı özel gazete Ceride-i Havadis, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 5, ss.49-71.
- Demir, K. (2014). Osmanlı'da basının doğuşu ve gazeteler, *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.5, ss.57-88.
- Demirkol, G. (2015). *Gündelik hayat ve basın: Gırgır mizah dergisinde gündelik hayatın dönüşümü (1972-1989)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Gazetecilik Bilim Dalı Doktora Tezi.
- Demirkol, G. (2016). Türkiye'nin ilk Türkçe mizah dergisi: Terakki, *Gazi Akademik Bakış*, 10/19, ss.141-160.
- Demirkol, G. (2019). Pul vergisi ve Osmanlı mizah basını (1874-1877), *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 64, ss.313-335.
- Demirkol, G. (2021a). İzmir'de ikame bir Türkçe mizah dergisi: İlâve-i İntibah (1875), *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, ss.205-235.
- Demirkol, G. (2021b). Tanzimat mizahının iki şehri: İstanbul ve İzmir, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 55, ss.161-183.
- Eagleton, T. (2005). *Kültür yorumları*. (Çev. Özge Çelik) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eliot, T.S. (1987). *Kültür üzerine düşünceler*. (Çev. Doç. Dr. Sevim Kantarcıoğlu) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Güler, A. F. (2018). İhsan Oktay Anar'ın Galiz Kahraman adlı romanında sosyal eleştiri, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 20, ss.96-109.
- Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>, (E.T. 15.09.2023).
- Huyugüzel, F. (1996). *1928'e kadar İzmir'de çıkmış Türkçe kitap ve süreli yayınlar kataloğu*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Huyugüzel, F. (2000). *İzmir fikir ve sanat adamları (1850-1950)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,
- İnuğur, M. N. (2005). *Basın ve yayın tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Kerimoğlu, H. T. (2013). 19. yüzyılda reformlar ve İzmir, *İzmir Ansiklopedisi, Tarih Cildi*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları,
- Kılıçbay, M. A. (1985) Osmanlı Batılılaşması, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 1.cilt*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss.147-152.
- Kılıçkaya, D. (2015). Mizah gazetelerindeki bilgiler ışığında 'zamane Şıklar'ı ve 'işte alafranga', *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), ss.45-66.
- Moran, B. (2001). Alafranga züppeden alafranga haine. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 259-268.
- Namlı, T. (2019). Tanzimat romanında alafranga züppe eleştirisi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11/ 31, ss.188-239.
- Sami, Ş. (2012). *Osmanlıca- Türkçe ansiklopedik lügat Kamus-i Türki*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Serçe, E. (2002). *İzmir'de kitapçılık 1839-1928*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Sevinçli, E. (2019). *İzmir basın tarihi gazeteler, dergiler*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Uçman, A. (2002). Türk romanında ilk alafranga tip: Felâton Bey, *Kitaplık Dergisi*, 2002-4(54), ss.140-147.

Yılmaz, E. B. (2002). Tanzimat Dönemi Türk romanında kadın üzerine bir değerlendirme, *Kadın/Woman 2000*, III (2), ss. 47-70.

Yılmaz, M. (2021). Gündelik hayat: sosyo-kültürel bir yaklaşım, *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), ss.143-162.

Kara Sinan, 3 Haziran 1975, Sayı 1.

Kara Sinan, 1 Temmuz 1875, Sayı 5.

Kara Sinan, 15 Temmuz 1875, Sayı 7.

Kara Sinan, 12 Ağustos 1875, Sayı 11.

Kara Sinan, 19 Ağustos 1875, Sayı 12.

Kara Sinan, 26 Ağustos 1875, Sayı 13.

Kara Sinan, 18 Kasım 1875, Sayı 16.

Kara Sinan, 2 Aralık 1875, Sayı 18.

Kara Sinan, 16 Aralık 1875, Sayı 20.

Kara Sinan, 6 Ocak 1876, Sayı 23.

Kara Sinan, 20 Ocak 1876, Sayı 24.

Kara Sinan, 10 Şubat 1876, Sayı 27.